

الکترونیکی رسانی electronic media

انټرنټ (internet)

انټرنټ نړیواله کمپیوټری شبکه ده چې د زرگونو کوچنیو کمپیوټری شبکو درلودونکې دي، کوم چې د اتصال په منظور یو له بل سره اتصالات شوی دی. د نړیوال ویب یا جال (world wide web) (www) تعریف ځینې کمپیوټر پوهان داسې کوي:

((نړیوال جال هغه ځای دی چې متن او تصویر پکې خوندي کېږي او د انټرنټ په مټ دغه متن او تصویر څوک لیدلی یا لوستلی شي.))

انټرنټ یو مستقل شی نه دی، چې څلگ دنړۍ د مختلفو سیمو څخه خپل سولگرونه (computers) ورته وصل کړي، بلکې انټرنټ په خپله د همدې کمپیوټرونو د وصلېدو په صورت کې تشکیل شوی، چې هر معمولي کارونکي کولای شي د انټرنټ د خدماتو څخه برخمن شي، دا خدمتونه کېدای شي په دغه لاندې ډول وي:

۱: د برېښنالیک خدمات (e-mail)

۲: بڼډار خوني (chat rooms) د مختلفو بحثونو لپاره

۳: پرلیکه بڼډارونه (chat)

۴: انټرنیټي لوبې (games)

۵: دنړۍ د مختلفو منابعو څخه د مالوماتو لاس ته راوړل

۶: برېښنايي سوداګري (e-commerce)

۷: د فیلمونو لیدل او د راډیويي کانالونو ته غوږ ایستل.

۸: د مختلفو دوتنو (فایلونه)، البینا، (download)

9: پرلیکه زده کړې (e-learning)

انټرنټ یو ځنې خوبایي (ښه والی) دادی چې په اسانه او ارزانه ډول په کم وخت کې معلومات تري ترلاسه کولی شو. او په مختلفو ډولونو د نړۍ له هرې نقطې سره ارتباط ټینګه ولی شو. نن ورځ ډیر معموله طریقه د ارتباط لپاره د انټرنټ له لارې د ایمیل (e-mail) یا الکترونیکی پوست پواسټه د ارتباط ټینګول دي، په ملیونونو خلک په څو ثانیو کې خپل پیغامونه، تصویرونه لیږدوي. انټرنټ د لومړي ځل لپاره په ۱۹۸۰م کال کې د امریکا د کلفورنیا په پوهنتون کې د ساپه جنګ په دوران کې معرفي شو نن ورځ په ټوله نړۍ کې له هغې څخه استفاد کېږی.

امریکایانو چې په جنګ جهانی کې د روسانو څارونکي وو. د دغه څارني اود روسانو د احتمالی بریدونو لپارد نظامي اطلاعاتو د لاسته راوړلو لپاره دغه نظامي طرحه د رند (rand) د شرکت په غاړه وه دغه شرکت اعلان وکړ چې امریکا داسې یو سیستم ته ضرورت لري چې له مختلفو کړیو او هستو څخه بدون له مرکزیت څخه تشکیل شوي وي هغه پدی نه پوهیدل چې دنني انټرنټ د اساس او بنیاد ایښودونکی دي.

انټرنټ يا شبکه په ۱۹۸۰م کال کې په نني مفهوم رامنځته شوه او اوس خلک کولی شي په ډیجیټل کمپیوټري خط لور و نړیوالو معلوماتو ته ور داخل شي. انټرنټ خاص مرکز نلری او په هیڅ سازمان پوری ندی تړلی. په حقیقت کې انټرنټ غیر مرکزي ارتباطي نظام دی مگر هره تشکیل شوی شبکه په یوه شرکت یا سازمان او دولت پوری اړه لري. چې په مستقل ډول اداره کېږی او اطلاعات په لویو کمپیوټرو کې د server په نوم ذخیره کوی.

د انټرنټ په کارولو سره مونږ د نړی لیدلو ته نه ورځو بلکې دغه نړی ده چې مونږ یې په نمایشي ډول مطالعه کو

د یویشتمې پیړۍ ټولنیز ارتباطی وسیلې:

د ټولنیز ارتباط په برخه کې د یو ویشتمې پیړۍ لاسته راوړنې د انټرنټ یا هم نړیواله ارتباطي شبکه ده، وروسته له هغه چې د انسان په واسطه د فضا تسخیر، او نړیوالو قدرتونه یو پر بل د بریالیتوب د لارو چارو د پلټلو په هڅه کې شول، ترڅو د سوږ جنګ په اړوند بهترینې وسیلې تشخیص او د رامنځ ته کیدلو په لټه کې شول، بیله دې چې یو له بل سره د صلحې له لارې یوځای شي. د ارتباط نوې ټولنیز وسایل د دماغی گډوډی او د ذهني تسخیر د پراختیا لامل د ټولني نړۍ پرمخ وګرځیدل. او یا هم د ټولنیز ارتباط نوې وسایل د ټولني نړۍ پرمخ د سرګمي د رامنځ ته کیدو او د پراختیا سبب وګرځیدل.

د دوهم نړیوال جنګ له پای څخه وروسته لوی قدرتونه د تود جنګ نه جبران کیدونکو خطرونو ته متوجه شول، او د نړیوالو افکارو د جوړونې په اړوند پدې وپوهیدل چې د دوی لپاره تر ټولو ښه لار ارتباطي وسایل دي، د امریکا متحده ایالات وروسته لدې چې په دوهم نړیوال جنګ کې د شوروي متحد وو. د رقابت په ډګر کې د دې موضوع او اړینېت په درک سره د (advanced research project agency) یا هم (arpanet) (په نوم سازمان ۱۹۶۹ کال کې ایجاد شو. د دغه سازمان دنده په لومړیو کې د زورواکو قدرتونو څارنه او د فضائي موضوعاتو په اړوند مطالعه وه، کله چې په ۱۹۸۰م کال کې فضائي څیړنې زور واخیست تبیم برنر زلي چې په (w.e.b) ونومول شو چې د دغه په پایله کې خلک اوس مهال کولی شي د یو کمپیوټر او تلفون پواسطه د لیکې په لرلو سره د مشترکې ژبې څخه په ګټه اخیستو د لیږدونې د پروتوکول (transmission control protocol) او انټرنیټ پروتوکول (internet protocol) له لارې دوی کولای شي د نړیوالو اطلاعاتو ډګر ته ور داخل شي، لدې څخه په ګټه اخیستو شيکاګو تریبون (chicago online) د لومړی نسخې په توګه الکترونیکی نسخه د (وب) پرمخ ولېږدوله. د تازه پېښو او اطلاعاتو ته د انعکاس ورکولو کولو د ټولني په رامنځته کیدو سره د بیان آزادي د مدني ټولنو او د دولتونو په خصوصي برخو کې د دغه انقلاب په بهیر کې په ۲۰۰۳ د دسمبر له ۱۰ څخه ۱۲ د انټرنیټ د مدیریت، او د رسنیو د اداري اړوند ژور بحثونه رامنځته شول، پدې اړوند ځنې اصطلاحات چې د (postmodern society) یا پرمختللي ټولنه او (knowledge society) منځته راغلل د دغه ټولني موخه او هدف نړی د اطلاعاتي ټولني په نوم بدل ول و، نړۍ پیژندنه او له محدودیتونو څخه بهر کول و، پدې اساس هیڅ څوک نشي کولی د پرمختګونه لږی محدود او اطلاعات له خپل ځان سره وساتي.

یونسکو په ۲۰۰۳م کال کې (memory of the information) کتاب کې یا سایبر ژورنالیزم کې دغه اطلاعات داسې ډلبندي کړل، چې له نوموړې ډلبندي څخه یې هدف له هرګروپ څخه ملاتړ او حمایه کول و.

۱- د ارتباطات او دیا لوگ وسایل: چې دمستقیم (نیغ په نیغه) راکړه ورکړه او گډون کونکو ته بیلابیل والی ورکوی، او په یو وخت کې د تعامل (گډون) لامل گرځی.

۲- د اطلاع موندنې سامان آلات as a tool for finding information

د اطلاعاتو د موندنې ترتیولو آسانه او بهترینې لارې، د ډینامیک مرکزونو سره په ارتباط کې د ماشینونو او نورو وسایلو په واسطه خپرنې ترسره او د پینښو په اړوند د لومړنی معلوماتو ترلاسه شي،

۳- د الکترونیکی نشراتو نوی عامل، as a new vehicle for electronic publishing

په ټولیزه توگه په ځینو مواردو کې په خوښ کړای شویو ځایونو کې رواجي طریقې سره د محتوا او منځپانگې چې د الکترونیکی نشراتو یو اړخنی عامل انټرنټ دي.

۴- د رسنیو ترمنځ تجارتې او صنعتي وضعي اړوند خرگندونې او د معلوماتو خپرول. as a tool for commercial distribution and intermediation پدې سره د محصولاتو د عرضه کونکو یا هم د پلورنکو ترمنځ اړیکې رامنځته کیږي.

۵- د په زړه پوری او ښو ویناوو او د تفریحي مطالبو خرگندونه.

as a tool for binding about

دمتونو گرځنده او ثابتو انځورونو، او د لیدلو او اوریدلو وړ تولیداتو په اړوند د یو مطلب د نوی والی او په زړه پوری والی په موخه چې د افکارو جوړونکي دي.

انټرنیټ په ټولو هیوادونو کې ترتیولو آسان ترینه او آرزان ترینه وسیله ده، چې د هیوادونو د دځواکمنتیا او رغولو په چارو کې ترې استفاده کیږي، انټرنیټ د الکترونیکی زده کړو دروازي پرانستې چې په دې برخه کې مهم او په زړه پوری گڼل کیږي، الکترونیکی دولت د انټرنیټ په مرسته رامنځته کیږي، او د انټرنیټ په مرسته شفافیت او پراختیا مومي، همدارنگه د اداري فساد په وړاندې د مبارزې د بډې (رشوت) د لمنځه وړلو په برخه کې امکانات برابر وي.

په واقعیت کې د څو کلونو راهیسې وبلاگونه په کار وړل کیږي، او د امریکا متحده ایالاتو په ۲۰۰۴م کال کې د ریاستي جمهورۍ په انتخاباتو کې الکترونیکی رسنیو په زړه پوری ونډه لرله، پدې وخت کې د جورج واشنگتن د پوهنتون د ارتباطاتو پرفیسور د (البرت می) پدې عقیده ؤ چې د ۲۰۰۴ کال کې د انتخاباتو وبلاگونه د انتخاباتو اړوند ؤ،

د امریکا متحده ایالات د ۲۰۰۸م کال د انتخاباتو د پراختیا یو اړخنی عامل وید یو بلاگینګ دي چې کانديد کسانو هڅه کوله ترڅو د انټرنټ له لاري خپلي خبري او پیغامونه خپاره کړي، همدارنگه د انځورونو، او ویديوگانو په خپراوي او د کانديد اشخاصو د ویناوو، نظرونو او د هغوی د تصویرونو په خپرولو کې ئې مرسته کوله.

د پيو تحقيقاتي مرکز د لاسته راوړنو په اړه داسې رايې چې انټرنټ او (آنلاين) رسنۍ د امريکا د سياست په برخه کې يو محوري رول ترسره کوي، د مثال په ډول کابو نيمایي امريکايان او يا د امريکې او سیدونکې خبرونه او او د رياست جمهوري د انتخاباتو سيالۍ د آنلاين رسنيو له لاري تعقيبوي، د تحقيقاتي مطالعې د مرکز د څيړنې په اساس ۱۷٪ د لوړ عمر لرونکي امريکايان وائې، چې هره ورځ د سياسي وېبسايټونو پلټنه کوي، لنډ پيغامونه او انتخاباتي او تبليغاتي ايملونه مطالعه کوي.

د امريکايي مسؤلينو په وينا يو شمير امريکايان چې اړوند مسایل يې د انټرنټ له لاري تعقيبول د ۲۰۰۴م کال په پرته په ۲۰۰۶ کال کې دوه براره شول، د دي مطالعې په اساس ۲۲۵۱ کسان تر څيړنې لاندي نيول شوي و، د رياست جمهوري د انتخاباتو کانديدانو د دغه هيواد په اندازه له انټرنټ څخه کټه پورته کوله، آنلاين ویديو يې سايټونه په مثال د يوتيوب او ټولنيزه شبکې په مثال د فيسبوک د مهمو رسنيو په قطار کې يو له بله په ۲۰۰۸ کې راڅرگند شول، د پيو د مؤسسي د لاسته راوړنو په اساس ۳۵٪ امريکايان سياسي ویديو گسني گوري، همدارنگه ۱۰٪ ټولنيزې شبکې د اطلاعاتو د لاسته راوړلو په موخ کاروي او پدي برخه کې تري کار اخلي،

جف جارويس چې د امريکا د (سيټي) د پوهنتون استاد دي د امريکا په وروستيو انتخاباتو کې د (جان مک کين) د ناکامي لامل په آنلاين رسنيو کې د تبليغاتي څيړنو د کيفت او د هغه د معيار تبليغاتي بنسټونو، په حقيقت کې په انټرنټ سره تبليغات بايد د دغې رسنۍ د ارزښت او د گټه اخيستونکو او کارکونکو د روحيې سره سم جوړ شي ترڅو د مخاطبينو د وجود د جذب او زړه راښکون په موخه د کانديدانو پيغامونه په بنسټ ډول وليږدوي.

الکترونيکې څيړونې:

د کټنمبرک په واسطه د چاپ د متحرک ماشين په کشف سره مطبوعاتو ته په نړۍ کې د اطلاعاتو د بنسټ رسونې په سبب د جمعي يا ټولنيزي کليمې د استعمال وياړ ورپه برخه شو، مگر دغه مقام چاپي رسنيو د څو پيړيو په طي کولو سره خپل کړ، تردې چې په بازارونو کې د چاپي رسنيو د غه انحصار د راديو او تلويزون په منځته راتگ سره يوڅه کمزوري شو. د مطبوعاتو صنعت په امريکا کې له ۱۹۲۰م کال څخه وروسته د لوستونکو له کمښت سره مخامخ شو. د نوموړي جريان د تغير لپاره ډيري معمولي د پرمختگ لاري چاري په کار واچول شوي، دغه صنعت د کيفيت په لحاظ له بنسټوالي څخه علاوه د ليکنۍ رسنۍ د رنگه عکسونو د چاپ د خبري گرافيکونو څخه استفاده د معياري لي اوت کارونه او همدارنگه د لنډو خبري رپورټونو له کارونې څخه استفاده او د نورو مؤثرو طريقو په کار اچونه لکه زړه راښکونکي عنوانونه.

د ۱۹۸۰م کال له لومړيو څخه د الکترونيکي نسخو کارونه پيل شوه. د دغه کال په لومړيو کې د تکس د ویديو کارونه چې اوس له منځه تللي استفاده کيده. څرنگه چې انټرنټ ۲۸ کاله مخکې په کار پيل وکړ. مگر تر ۱۹۹۳م کاله پدي ونه توانيدل چې د ناشرانو موافق نظر له يو مناسب ستيج څخه ځان ته راجلب کړي. د ۱۹۸۹م د مه د ۲۷ څخه د (اديتورانډ پا بليشر اکتيو) مؤسس د ۲۸۵۹ سايټونو يو فهرست جوړ کړ، چې عمومي ورځپاڼې او اونيزې پکې شاملې وي؛ په نړۍ کې يې خپور کړ، چې ۱۷۴۹ له هغې څخه د امريکا په متحده ايالاتو کې خپريدل. مطبوعاتو له انټرنټ څخه د يوې

محافظتي او آسانه نشريدونکې و سيلې په توگه چې تبليغاتي پيغامونه يې په نښه شکل استقبال او نشر کړل کار واخيست،

دري سره تړلي رسنيزي بڼي:

ددی لپاره چې د سايبير فضاکی دشته نورو رسنيزو بڼو پرڅرنگتيا وپوهيږو، دلته يې په لنډ ډول څيړو .

برښنايي رسنۍ : electronic media

د الکترونیک یا برښنايي رسنيو کلیمه تر انټرنیټ مخکې یوازې راډیو او تلویزون ته کاریده، خو د انټرنیټ په منځ ته راتگ سره بیا هم ویب او ویبلاگونه ته همدغه برښنايي یا الکترونیک کلیمه وکاریده، په برښنايي رسنيو کې ټولې هغه رسنيزي وسيلې راځي، چې له برښنا سره سرو کار لري .

ډيجيټل رسنۍ : digital media

ډيجيټل رسنۍ د (صفر او يو) شيمري رسنيو ته ويل كيږي، چې د صفر او يو په چوکاټ کې خپل معلومات وړاندې کوي، د بيلگي په ډول راډيو او تلویزون برښنايي رسنۍ دي خو که توکي يا خبري منځپانگه يې په صفر او يو (ډيسکيټ، سي دي، يافلس) بدل شي، ډيجيټل بڼه غوره کوي.

ډيجيټل رسنۍ له صفر او يو څخه اخوا خپل سري عمل نشي کولای، او که چيري د عمل اړتيا پيښيږي، يوه بله خوځنده وسيله به يې عامل گرځي، لکه کمپيوټر، انټرنیټ، راډيو، تلویزون او داسي نور.

د ډيجيټل او انلاين رسنيو ترمنځ توپير دادی؛ چې ډيجيټل په وسايلو کې خوندي وي، او پر انټرنیټ کې نه وي پرليکه شوي، خو انلاين بيا پخپله په انټرنیټ کې موجود وي، ډيجيټل رسنۍ هغه مهال پرليکه يا انلاين گڼل كيږي، چې پر ويب را جوټي شي. لکه دورځپاڼي (پي ډي ايف) نسخه.

سايبير رسنۍ : cyber media

د cyber کلمه د cybernetic د کلیمې يوه برخه ده، چې د لومړي ځل لپاره په ۱۹۴۸م کال د اړيکو يو کارپوه ناربرټ وینز و کاروله، cybernetic د لاتيني ژبې د gubernetic له ريښې څخه اخيستل شوي، چې د لارښوونې او قوماندې لپاره کاریده. cybernetic د مطالعې او پوهې معنې ورکوي، خو تر ډيره د سايبير د کلیمې اطلاق په انټرنیټي فضا او پر هغه څه باندې اطلاق كيږي، چې پر دغه فضا کې موجود وي.

سايبير رسنۍ د انټرنیټ په نړۍ کې دشته والی له امله انلاين او ډيجيټل دواړه بڼي لري، يانی هم انلاين ورته ويلای شو، او هم ډيجيټل، سايبير د انسان او ډيجيټل ماشينونه له ترکیبه زړيږي، او څو رسنيزي بڼي درلودای شي، په سايبير خبريالی کې د کس او کارکوونکي هڅي بيا د صفر پر لوري پرمخ ځي، او د سيستم هڅې بيا د سلو پر لوري ځي، د بيلگي په توگه، که موږ په انټرنیټي پلټونکو ماشينونو کې يو څيز غواړو، سيستم موږ ته په زرگونو اړوند توکي راوړي، له دغو توکو نه ديوه يا څو په غوراوی کې موږ خپلواک يو.

په سایبر فضا کې فلټرنګ بشپړنه وی، ځکه که خبری سایت فلټر کېږی انټرنیټی نسخه یی پاتی کېږی، او خلک یی په اسانی سره موندلی شی.

الکترونیکی ورځپاڼه:

الکترون ی کی ورځپاڼی هغه آزادی رسنی دی چې له زمانې او مکانې محدودیتونو څخه آزادی وی. د تلګراف هغه پخوانی سیستم چې د تلګراف په واسطه به لیکونه لېږل کیدل، له منځه لاړ او ځای یی انټرنټ و نیولو. په انټرنټ کې د معلوماتو د لوستلو لپاره یو کس کولی شي چې څه شی، څه وخت او په څه طریقې یوه لیکنه ولولي. آن لاین ژورنالیزم کولی شو چې نن ورځ له اخبار، رادیو، تلویزون څخه چې ۲۴ ساعته خپرونی کوي، لوړ او د خپرونو په لحاظ بهتره وګڼو.

د الکترونیکی ورځپاڼو ارزښت:

د الکترونیکی ورځپاڼو لیکنه د ژورنالستانو لپاره نسبتاً نوي مفهوم دی، په خبری اطاقونو او له خبرنګارانو سره د کمپیوټر موجودیت، بیل خصوص په اوسنی عصر کې د دریم نسل له نوي تکنالوژی ((G3 څخه استفاده د تلکس دستګاوي او د حروف چینی لپاره له کمپیوټرونو څخه استفاده او یا هم د حروف چنی لپاره د لیتوګرافۍ د نویو او عصري سیستمونو کارول، د اوسنی عصر لپاره تر ټولو نوی موضوعات دی، مګر د نړۍ په کچه د ورځپاڼه لیکنې په برخه کې نوی ندي، مور او س هم د نړۍ په شیر له دغه ظرفیتونو سره آشنا نه یو، یو څه انګیزه او د ابتدايي معلوماتو څرک یی تر مور رارسیدلی، په کامل ډول مو له هغی څخه استفاده نده کړی.

په اطلاع رسونه کې سرعت تر ټولو مهم ترین عنصر دی چې په الکترونیکی ورځپاڼه لیکنه کې د چاپیدونکو ورځپاڼو په نسبت په الکترونیکی ورځپاڼه لیکنه کې تر ډیره د عمل بڼه ورکړل شوي، نن ورځ اوریدونکې تر ټولو تازه معلوماتو د ترلاسه کولو په هڅه کې دي، کیدای شي الکترونیکی رسنی اوریدونکي په ژوندي بڼه په سیل بینو تبدیل کړی.

په نړیواله کچه لویې تلویزوني شبکې په ژوندي بڼه د خپرونو په خپولو سره د اطلاعاتو همدی شکل ته میلان کوي، په نني عصر کې د اطلاعاتو همدې پراخوالی او نوی والی الکترونیکی ورځپاڼو ته په خوځنده ډول په قوت ورکولو او پراخوالي کې مهم رول لري. له هغه ځایه چې د خبر رسونې پرمختللي ټولني له بیلابیلو منابعو څخه د اطلاعاتو په لاسته راوړلو کې یو له بل سره په رقابت کې دي، له همدی امله دغه ټولني د اطلاعاتو په لاسته راوړلو کې له نویو طریقو د تکنالوژی څخه استفاده کوي. او په نویو اسانه او سریعترینو طریقو سره اطلاعات تر خپلو اوریدونکو رسوي، که چیرې دوی په دې ونه توانیږي چې د اطلاعاتو په رسولو کې د وخت له نویو او دیجیتل طریقو څخه کار واخلي په دغو سیالیو کې به شاته پاتې وي. پدې سبب له دیجیتل ورځپاڼه لیکنو سره اشنایې لازمی او ضروري ده.

دا چې الکترونیکی ورځپاڼه لیکنه په یوه نوی او ټولنیزه پدیده تبدیله شوې، پدې لحاظ څو مهمې نقطې ضروري دي چې له هغه څخه باید غفلت ونکړو.

۱ ديجيتل ورځپاڼه ليکنه يواځې شکل دی محتوا نده ځينې کسان پدې فکر کې دي چې نويو ورځپاڼه ليکنو ته لاس رسې، د ارتباطاتو اهدافو ته لاس رسې دي، حال دا چې نوموړي مسئلې يوله بله زياته فاصله لري، يوازي نوي تکنالوژي ته لاس رسې نشي کولای چې د ځوان نسل ځانگړتيا يا فکري پوهه په هغې باندې اتکا وکړي، او د ورځپاڼه ليکنې له طريقو څخه يې بې نيازه کړي. صرف نوي تکنالوژي نشي کولای چې دغه نسل له نويو موضوعاتو، او اخلاقي او حقوقي ملاحظاتو، په ژورناليستي ژبه تسلط او د رپوټ ليکنې د تکنیکونو له کشف څخه ژورناليستان بې خبره کړي.

۲ د ورځپاڼه ليکنې پخوانۍ نسل هم نشي کولای چې د تکنالوژي دغه مدرن او نوي سيستم ته شا کړي، د دغه نسل لپاره ډيره د افسوس خبره ده چې خپلې لاسته راوړنې د نوي تکنالوژي له مخاطبانو نه دريغوي، دوی بايدې د خپل ځان او ديجيتل ټولنو ترمنځ د ورځپاڼه ليکونکي د دوهم نسل په څير د پله حيثت غوره کړي.

۳ د ورځپاڼه ليکنې لومړی او دوهم نسل بايد په دغه نويې تکنالوژي کې ورک نشي له دغه نويې تکنالوژي څخه بايد يواځې د يو پول په صفت کار واخلي، يا په بله معنی دغه نوي تکنالوژي د خپلو افکارو او نظرياتو د ليردولو د يوي وسيلې په توگه وکاروي.

۴ ديجيتل ورځپاڼه ليکنې تر ټولو مطلوب حالت دادی چې په هغه کې نوي مفاهيم او مطالب په اطلاع رسونه کې را پيدا او د عميق پيغام په شکل کې نوي والی رامنځته شي، ترڅو له بيلا بيلو منابعو سره ارتباط پراخه شي. او د کرکتنې درک ته په کتو سره د ورځپاڼه ليکنې بڼه موقف ترلاسه کړي.

نن د اطلاعاتو په څپرولو او لاسته راوړلو کې تر ټولو لوي پرمختگ رامنځته شوی، تردې چې د اطلاع رسوني يا د اطلاعاتو لاسته راوړنه د پراخوالي په لحاظ تر اسمانه رسيدلي، د ځمکې له هرې نقطې څخه د انټرنېټ صفحې ته په داخلیدو سره د اطلاعاتو د لاسته راوړلو اړتيا پوره شوه، نن ورځ انټرنېټ مونږ ته دا توان رابښلی چې جهان له يو کوچني مستطيل سره مقایسه کړو چې په موز کې اچول شوی.

د اينټرنېټي څپرونو ځانگړتياوې:

د انټرنېټي څپرونو ځانگړتياوې په لاندې ډول دي.

۱- څرنگه چې د وخت په لحاظ د انټرنېټ پر صفحه مطالب او خبرونه لنډ وي لنډ مطالب په بڼه ډول د خلکو د توجو وړ گڼي.

۲- آزاد محيطي ستيجونه دا ايجادوي چې له هغه څخه خلک يو له بل سره په بڼه اړاوالي، او دغه رسنيو ته تازه جوړښت ورپه برخه کړي.

۳- الکترونيکي ټولنه يواځې د يو ډير سريع او تيز تيريدونکي موج په څير ده، چې د مسؤليت د ادا کولو تر ټولو بڼه وسيله ده.

۴ په دغو آزادو ستيجونو کې څپريدونکي احساسات نشي کولای چې ژورناليستي تعبيرونه او د ليکنې مهارتونه څرگند کړي.

۵ په الکترونيکې نشراتو کې داسې غير واقعي مطالب هم وجود لري چې بايد پري پوه شو او خاتمه ورکړل شي، او د لوستونکو د ضرورتونو مطابق داسې پرمعنا صوتي او تصويري منځپانگه لوستونکو ته وړاندې کړو چې د خلکو د توجو سبب وگرځي. د چاپي نشراتو په پرتله الکترونيکي نشرات هرڅه بايد په موفقيت او په بهتره ډول زياتو فني مهارتونو ته ضرورت لري. مگر واقعيت دادی چې ترټولو او چټ خپرونکي د انټرنېټ په شبکه کې له خاصو تحقيقاتو څخه وروسته خپلو گرافیکو او مورو ته په پراخوالي ورکولو کې د هغه په محدوديت خبرې کوي. يو شخص د انټرنېټ په شبکه کې د يو مطلب په خپرولو سره ناشر جوړېږي، مگر واقعي کار له دغه مقام څخه گټه اخيستل دي.

د الکترونيکي ورځپاڼو بهير ته لنډه کتنه :

د الکترونيکي ورځپاڼو تعداد ورځ په ورځ پراخوالی مومي، هغه رپوټ چې په ۱۹۹۲م کال کې خپور شو (هارپر) اعلان وکړ چې ۷۷٪ ورځپاڼې دا اراده لري، چې له چاپي خپرونو سربيره، دوی بايد الکترونيکي نسخه هم نشر ته وسپاري، څرنگه چې د دغو ورځپاڼو تعداد په امريکا کې فوق العاده زيات دی. مگر د هغې توسعه له امريکا څخه بهر هم تر سترگو کېږي، هغه رپوټ چې په (مير) پورې تړاو لري په سلو کې ۴۳ ټولي انټرنېټي ورځپاڼې له امريکا څخه بهر دي، دا په داسې حال کې چې دغه نتيجه لدې څخه يو کال مخکې په سلو کې ۲۹ وه، دغه نوی او تازه طريقه د خبر لېږدولو چې په ډير دقيق ډول په همغه سرعت له انټرنېټي کانال څخه د هغه په کومک خبر لېږدول کېږي، او د رشد په حالت کې ده، الکترونيکي ورځپاڼه هغه نشريه ده چې د و ب په شبکه کې د اسانه لاس رسې وړ ده، د کمپيوټر په ژبه له ټولو خبري گرافیکونو سره د متن ارائه د کمپيوټر له صفحي څخه په استفاده ليدلی شو.

الکترونيکي ورځپاڼه کيداى شي چې د چاپي ورځپاڼو يوه مجازی نسخه وي، او يا په مکمل ډول هغې ته ورتوالی ولري، د انټرنېټي ورځپاڼو ځينې برخې يواځې په انټرنېټ کې موجودی وی، د انټرنېټي ورځپاڼو د ماهيت (اصلوالي) د درک لپاره د رسنيو له غنايي نظريې څخه کار اخيستل کېږي، د رسنيو غنايي نظريه د څلورو ځانگړتياوو درلودونکې ده، مناسب سرعت، د منبع شخصي ماهيت او غنايي او د کارونکې د ژبې بيلابيل والی، معمولا ټولنيزې رسنۍ تخصصي ضرورتونو ته اړنه دي، که څه هم د رسنيو ځينې برخې د ویش په لحاظ د ځينو کوچنیو برخو درلودونکې دي؛ چې تخصصي مطالب خپروي، مگر ځينې وخت ډير تخصصي وي، لکه تخصصي مجلې چې په تخصصي ډول خپلو خپرونو ته دوام ورکوي، مگر نوموړي مجلې هم په تنهائې سره نشې کولی چې د يوې لويې ټولنې غوښتنو ته ځواب ووايي، دغه کار معمولا ځينې وخت په ورځپاڼو کې هم صدق کوي. که څه هم ځينې تحقيقي ورځپاڼې د ورزشې او تفريحي اطلاعاتو په خپرولو پورې محدودې وي، مگر نشي کولی د ورزش يا سرگرمۍ د خاصو ډولو په خپرولو تمکز وکړي، د دغو کوششونو محدودول ممکن د يوې رسنۍ کلي ماهيت له منځه يوسي، لدې ټولو سره سره په يوه انټرنېټي ورځپاڼه کې کيداى شي هغه محدوديتونه چې د فضا له نظره موجود وي له منځه يوسي، په همدې دليل زياتو اطلاعاتو ته لاس رسۍ چې خلک کولای شي د خپلو غوښتنو مطابق مطالب پکې انتخاب کړي، د خبرونو او اطلاعاتو، خبري سرويسونه چې د خلکو د غوښتنو او سليقو مطابق په مختلفو ډولو طبقه بندي شوي؛ او له

بيلا بيلو منابعو څخه تنظيم شوي وي، دغه ورځپاڼې پخپله د دي توان لري چې په هغې کې يو لوستونکی د خپلې خوښې مطالب په آسانه ډول ولولي.

د رسنيو بله غنايې عبارت ده د جملو له اغيزمنتيا او غير اغيزمنتيا څخه چې جملي څومره اغيزمني دي، څرنگه چې په چاپي رسنيو کې د جملو ساده والی اغيزمنتيا او د لنډو ساده جملو کارول حتمي او ضروري چاره ده، که چيرې په الکترونيکي ورځپاڼو کې زموږ ليکنې ژبه ساده او روانه نه وي، کلمي مو پيچلي او يا ډيرې نوي وي، لوستونکي يواځې د موز په کليک سره زموږ ورځپاڼه پرېږدي، او نورو سايتونو ته داخلېږي، په همدې سبب غنايې د کلام په الکترونيکي ورځپاڼو کې زيات د توجو وړ خبره ده

نړيواله شبکه: word wide web

که چيرې تاسې يو کمپيوتر او موديم ولری، په ډيره اساني سره کولی شي د تلفوني شبکو له لاري اينټرنټ او وروسته له شبکې سره وصل شي، وروسته د خپل هدف لپاره په انټرنټ کې پلټنه وکړی، دغه ځانگړی سافتوير (نرم افزار) دی چې تاسې ته د دي امکان برابروي؛ ترڅو په نړيواله شبکه کې تاسې سره راغونډ کړي، ترڅو د خپل نظر وړ منځپانگې ته لاس رسۍ پيدا کړی، او تاسې مجبور يې چې د اينټرنټي خدمتونه د برابرولو لپاره د ips (انټرنټ پالنوال) له سيستم سره متصل شي، او يوه اطلاعاتي فضا ستاسې لپاره براره کړي، هغه څه چې بايد ستاسې لپاره برابر شي، هغه تاسې بايد لومړی په نظر کې ونيسی، (د هغه انتخاب کول دي)، ځکه هغه څه چې تاسې غواړی وي لولي، د هغه په باره کې اطلاعات د انټرنټ په شبکه کې موجود دي، د شبکې اطلاعات په انټرنټي تارنماوې (سايتونه يا ايميلونه) کې ساتل کيږي، په اوسني وخت کې په ميليونونو تارنماوې د انټرنټ په شبکه کې وجود لري، چې د بې شماره سازمانونو او اشخاصو پوسيله جوړېږي، او کوربه توب يې کوي، د نموني په ډول:

۱- خبري سازمانونه، ورځپاڼې، تلویزيون او خبري آژانسونه.

۲- تجارتي سازمانونه (د کارخانو خاوندان د خريد او فروش په باره کې او مالي سرويسونه).

۳- ملي او محلي سازمانونه.

۴- د فشارگروپونه چې غواړي په سياسي، اجتماعي او مذهبي لحاظ تغيراتو رامنځته کړي.

۵- هغه سازمانونه چې هدف يې مالي لاسته راوړنې نه وي. لکه خيريې مؤسسات.

۶- په ميليونونو نور کسان له نړيوالي شبکې څخه په نړيواله ژبه د خپلې ذهني، مذهبي، او عقيدوي آرزوگانو لپاره استفاده کوي.

د ويب (نړيوال جال) پيژندنه:

د ۱۹۸۰ لسیزې په لومړيو کې (د ټيم برنرزلې) په نامه يو تن فزيک پوه؛ د اورپا د اتومي څيړنو په مرکز (سرن) کې د کمپيوټرونو د خپلمنځي نښلونې پراختيا وړاندې کړه، او ویی ویل چې په راتلونکې کې کيداى شى په

دی ټیوګنه د فزیک ټولولو اړوندو فایلونو او معلوماتو ته لاسرسی ومومی، په ۱۹۸۸ کال کې د خپاره شوي متن لپاره پر ګرام خپور شو او د ۱۹۸۹ کال په مارچ کې برنر زلی او رابرت کایلیا یو یوه بله پروژه پیل کړه، چې د کمپیوټري شبکې له لارې یې خواره متنونه چمتو کول، دغه پروژه د ((ویب غڼی جال)) (نومیده. دا حقیقت کې په بیلابیلو برخو کې د فزیک پوهانو ترمنځ د اړیکو ټینګښت په موخه پیل شوی وه، د ویب شبکه د ۱۹۹۱ کال په می میاشت کې د ویب په نامه خپره او پر ۱۹۹۳ کال ټولو خلکو ته ور وپیژندل شوه. ویب نړیواله شبکه په انټرنیټ کې د خبر رسونې یوه نوی او په همدغه ترڅ کې اغیزناکه لاره ده، پوهانو د ویب د ودې او پرمختګ تر ټولو ستر لاملونه درنګه ګرافیکي انځورونو فلم، غږ او متنونو د پراخ وړاندیز وړتیا بولي.

ویب د انټرنټ یوه برخه:

دنړۍ په ګوت ګوت کې د کمپیوټر ډیر کارکوونکي له ویب سره سرو کار لري، په دغه لامل ډیری رسنۍ او کمپیوټري کارکوونکي ویب او انټرنیټ خپز ګڼي، خو ویب د انټرنیټ دستری نړۍ یوازې یوه برخه ده په انټرنیټ کې ftp.telnet او نور څیزونه او کیبلونه د کمپیوټرونه او په خپله د شبکې تارونه هم راځي.

د انټرنیټ ځانګړی تړون http نومېږي، چې په انټرنیټ کې د ویب کارونې اسانتیاوی برابر وی، د انټرنیټ تر ټولو ستره موخه داده. چې کارکوونکي دنورو په کمپیوټرونو کې له زیرمه شویو توکو ګټه واخلي ftp.telnet او نور ټول د خدمت وړاندې کوونکو servers کې راځي، د ویب او ftp ترمنځ یواځې توپیر د http په پوستکالی کې دی، ویب servers او ویب ایکسپلورر له http نه په ګټه اخستنې سره خپلمنځي اړیکي ټینګوي، او د ویب توکي، چې په html ژبه لیکل شوي، سره تبادله کوي html د ویب نړیواله ژبه ګڼل کیږي. چې دهغه پر بنسټ د ویب ټولې چارې سمبالېږي.

ورځپاڼه او نړیوال جال: (internet)

په نړیوال جال کې به هیڅ داسې د حساب وړ وړځپاڼه نوي، چې ویبپاڼه ونه لري، د امریکا د ورځپاڼو ټولني (naa) د سروې له مخې په نړۍ کې نږدې ۵۷ میلیونه وګړي، د ورځپاڼو له ویبپاڼو کار اخلي. د نیویارک ټنایمز امریکایي ورځپاڼې د آنلاین لوستونکو شمیر تر چاپي اوښتی. ځکه اوس یې د پوښښ کچه د امریکا د لویې وچې پر ځای تر ټولې نړۍ رسیږي. خو آیا د لوستونکو په یو دغسې ستر شمیر سره د دغو ورځپاڼو اقتصادي وضعه ښه شوي ده؟

دا ډیره سخته پوښتنه ده، ځکه ځواب یې بشپړه څېړنه غواړي. خو د یادو شوو ورځپاڼو د چلونکو په وینا د دوی د چوپړ چارې وړیا بڼه لري. او عایداتي سرچنې (خرڅلاو او اشتهارونه یې خورا کمزوري دي.)

ګماردین ورځپاڼې په آنلاین نړۍ کې یوه تګلاره خپله کړې ده، دغه ورځپاڼه بیړني خبرونه له پیداښت سره سم خپروي. د ګماردین آنلاین چلونکي ال نراسبریجر وايي: (دا ناشونې ده چې چاپي نسخې ته منتظر پاتي شو. ګڼې نورې داسې بیلګې شته چې د چاپي او آنلاین رسنیو دوه اړخیز اغیز راښيي. په اسپانیا کې د (and) په نامه ورځپاڼې خپله مازدیګرني (adn2) ورځپاڼه هم را ایستلي ده. چې ډیرې د مسافرو لپاره ځانګړي شوي. د (and2) موخه داده چې مساپرو کورونو ته ترسیدا او انټرنیټ په کتو مخکې ښکاره کړي، او

خپلې گڼې پري وپلوري. (له ويب نه تر چاپه) ستراتيژي بيا په چاپي نسخه کې د اينټرنیټي نسخې په کاريدنه ټينگار کوي، lass ultimas noticias ورځپاڼه خپله انلاين نسخه په چاپی کې هم خپروى په جرمنی کې rheinische post ورځپاڼه د opinio په نامه سره يوه بله چاپی نسخه خپروي، چې د آنلاين او چاپي نسخې گډوله گڼل کېږي، داهم شونې ده، چې د آنلاين او چاپي رسنيو خبر خونى هم سره يوځای شي، او په گډه کاروگري. دغه راز د ورځپاڼو کچه هم ورو ورو وپه کېږي، په فرانسه جرمني او دلته افغانستان کې د ټابلويد کچې ورځ په ورځ خورا ډيرې شوې دي، د کچې وړو کوالی د لوستونکو لپاره په لوسته او مطالعه کې مرسته کوي، او که په موبترو کې يې هم لولي، نورو ته به يې مزاحمت نه کېږي، osterreich او london paper له پيله لاهه کوچنی کچه خپريږي، مگرې ډير خپرندويان په دې لټه کې دي، چې د خپلو ورځپاڼو بڼه د مجلو په څير کړي.

په دوديزه خبريالۍ کې لوستونکي ورځپاڼې ته پر ليکونو بسنه کوي، که ليکوالان وې ورځپاڼې ته له لاسرې پرته خپلې ليکنې استوي، دغه مسئله په دريمه نړۍ کې، په ځانگړي توگه افغانستان کې خورا ډيره ترستگو کېږي. په آنلاين ورځپاڼو کې بيا لوستونکي پر برين ناليک بسنه نه کوي. هغوی د رسنيو يا ورځپاڼو له څښتنانو غواړي چې دوی ته بلاگونه جوړ کړي، او خپلې ليکنې د همدغه بلاگونه له لارې خپري کړي، همدا اوس د نړۍ ټولې مشهورې ورځپاڼې، لکه گارډين ټاگراف دغسې يې سي آنلاين په پښتو کې ټول افغان، وربل او ځينې نورې ويبپاڼې خپلو لوستونکو ته د بلاگونه آسانتياوې ورکوي، او په ځينې مواردو کې داهم په ډاگه شوي چې تر سايتونو د بلاگونه ليدونکې ډير دي.

د سيالو نوي بڼه:

همداوس په نړۍ کې تر ۱۳۲ پورې ورځپاڼې د ۵۰ ميليونو په شاوخوا کې گڼې وړيا ويشی، دوی خپلې گڼې په وړيا ډول دهر کور په وره کې ږدی. دا د سترو ورځپاڼو ننگونه ده او دوی بايد د سيالی ډگر ته راوځي. يو شمير ورځپاڼو د کچې د کموالی او د ورځپاڼې وړيا ويش ته په پاملرنې سره ځانگړی پارکيزو خپرونو ته لاس واچوو. د بيلگې په ډول په فرانسه کې play bac press ورځپاڼه د ماشومانو لپاره د دوی د بيلابلو عمرونو په پام نيونی سره څلمور ورځپاڼې خپروي، دغه څلمور ورځپاڼې، (le petit mon quotidien) (quoti)، (quoidien) او (actu) شاوخوا 200 زره گڼې خپروي، د امریکا د کارولينا ايالت په بلافتين کې blufftion today هم د سيالو روان بهير ته په پاملرنې سره ديوې وړې ټولنی لپاره له انټرنیټي مطالبو سره مل خپرونې پيل کړی.

په لويديځ کې ورځپاڼې په دې لټه کې دي چې د انلاين رسنيو له پراختيا او ودی سره يوځای خپلې پيښې ټينگې وساتي او داسی لاری چاری ولټوی. چې له نوي خبريالۍ سره پری سيالی وکړای شی.

بازار موندنه: marketing

د ورځپاڼې ترټولو ستر مالي بنسټ د اشتهارونو جوړول دي. دنړۍ ترټولې مهمې ورځپاڼې په دې لټه کې دي. چې څه ډول بازار ومومي، د ورځپاڼې له لوستونکو نه راننوي. ترورپا فزیکي اشتهارونو پورې هر څه د بازار موندنې او د لوستونکو د رابنس کون په موخه کېږي.

ډیری ورځپاڼې د خپل اشتهار په موخه له راډیو، تلویزون او پوسترونو کار اخلي په دې توګه هم لوستونکي مومي او هم د اشتهار والو پام وراړوي.

له چاپ تر انټرنیټه سبک بدلون مومي؟

د خبریالیو شمیر کار پوهان په دې باور دي؛ چې په چاپي او انلاین رسنیو کې د سبک بدلون مساله دومره مطرح نده، ځکه سبک او لیکنې تګ لارې ډیر د پېښې په څرګندتیا پورې اړه لري. د بیلګې په توګه د کورنیو چارو په وزارت برید کېږي؛ او رسنۍ د شته سیالیو له مخې، همدارنګه د چټکتیا له مخې ژوندی ساتي، خو دلته سرچېه هم یا د سخت خبر سبک تر بل هغه غوره کار ورکوي. ځکه خبریالیو د فچیري او نرمې خبریالیو اړتیا او فرصت دواړه نه مومي، د غسې تودې پېښې تاوده خبرونه او چټک خبری سبکونه غواړي، دا که په انلاین رسنیو کې وي او که په چاپي کې، دغه راز که د آن لاین رسنیو خبری متنونه، لیدونه، سرلیکونه او د انځور لیکونو برخې وځپړل شي، له چاپي خپرونو سره ئې دومره توپیر نه ترسترګو کېږي، دغه ثابته پاتې کېدنه د ایه اثبات رسوي، چې تیوري کې مسایل لار خپل ځای تینګ ولاړ دي او دا وسایل او تیکنالوژي ده، چې د خبریالیو بڼې ته بدلون ورکوي.

د الکترونیکی ورځپاڼو ماهیت: the core journalism

که چېرې مورېو خبري اطاق ته داخل شو، او یو د هغه له کار کونکو سره خبرې اترې وکړو، کیدای شي چې هغه راته ووايي، چې ورځپاڼه لیکنه د دي وړنده چې باید تدریس شي، دا خبره واضح ده، کیدای شي یو څوک له یوه مجرب او ماهر ورځپاڼه لیکونکي سره د ورځپاڼې لیکنې په کار پیل وکړي، له یو څه وخت عملي کار څخه وروسته ښه ورځپاڼه لیکنه زده کړي، مګر د ورځپاڼې لیکنې واقعي ځانګړتیا چې هغه د خبریالیو استعداد او د خبري مطالبو د ترلاسه کولو ښه ذوق دی، ذاتي ندي، ترڅو هر خبریالیو باید لومړی ولري، کیدای شي دغه ځانګړنه په یوکس کې له ازل څخه موجوده وي، او یا نوی موجوده، یو ښه مسلکي ژورنالیست باید له عملي ابتکار او مهارت سره حساس وي، چې کیدای شي نوموړې چاره له هغه څخه ډیره سخته او زیاتې هوښیاری او پوهې ته ضرورت ولري، کوم چې مورېو په نظر کې لرو او قابل د احترام وي.

البته دا خبره درسته ده چې کیدای شي ځینې کسان د طبیعي استعداد خاوندان وي، ترڅو د ورځپاڼه لیکنې په جریان کې د ورځپاڼې د مهمو عناصرو، لکه: له بیګمانه خلکو څخه د شخصي پوښتنې کولو وړتیا، په ډیره هوښیاری سره د خپلې پوهې او ذکاوت ښکاره کول، بې شکه نوموړی هغه کسان دي چې په ورځپاڼه لیکنه کې له نورو څخه ډیر ښه ماهر وي، ډیر پوه، د پیاوړي او ښه استعداد واله تحقیق کونکي، رپوټ لیکونکي، د پلان او طرحي جوړونکي او لیکوالان ډیر ښه وي، مګر پدې معني نه چې زیات خلک د ورځپاڼه لیکنې

ځانگړتياوو ته لاس رسى نلري، يا ورځپاڼه ليكونكې ندي، كيداى شي دغه جوهر په يو چا كې ذاتي وجود ولري، ځكه دغه ځانگړي علم او پوهه ده چې لاسته راوړنكې يې بايد له ځانگړو استادانو څخه لاسته راوړي.

څرنگه چې په نړۍ كې آنلاين (الکترونيك) د دې امكانات برابر كړي، چې هره ورځ په ميليونونه انسانان كولاى شي په يوه (وب) كې تحقيق او پلټنه وكړي، او نشرات وړاندې كړي، لكه څرنگه چې په دې برخه كې يادونه وشوه، چې پخوانۍ لاسته راوړنې لكه د خبر پيژندنه او د پيښو په اړه د اطلاعاتو لاسته راوړل، د خبرونو اړائه او وړاندې كولو زده كړه، پدې لحاظ ويلى شو چې ورځپاڼه ليكنه د زدكړي وړ ده.

د ورځپاڼه ليكنې د جريان ماهيت او ارزښت: the core journalistic process

څرنگه چې ورځپاڼه ليكنه هغه جريان دى چې د مقرراتو، جوړښتونو او د نتايجو درلودونكي ده، د ورځپاڼه ليكنې دغه ارزښت ته په كتو نوموړى بهير بايد يو وچ او بې روحه جريان نوي، ترڅو د استعداد او تخيل له منځه تلو سبب ونه گڼي، مگر دغه جريان د ورځپاڼه ليكنې د ځينو جوړونكو اجزاو څخه دي، ورځپاڼه ليكنه د څلورو مراحلو درلودونكې ده،

۱: د اطلاع او خبر موندنه، تشخيص او لاسته راوړل چې د لوستونكو د علاقمندي او جذابيت سبب گڼي.

۲: د دغو ټولو لازمو او ضروري موضوعاتو وړاندې تهيه او ترتيبول.

۳: له نوموړو ټولو موضوعاتو څخه د مهمو او خبري موضوعاتو انتخابول.

۴: د دغو مؤثر ترينو موضوعاتو نشر ته سپارل.

په مطبوعاتو، راډيو او تلويزون كې د ورځپاڼې ليكنې چارې له دغه پرله پسې والي او مرحلو څخه پيروي كوي، ترڅو ټول مطالب د يوې مجموعي تر عنوان لاندې له هغه وقايعو څخه چې په يو ځاى د وړاندې كولو وړ وي نشر شي، لكه څرنگه چې مورډينو آنلاين ورځپاڼه ليكنې متفاوتې دي، څرنگه چې (وب) يو غير خطي (نه چاپيدونكي) رسنۍ ده چې لوستونكې كولاى شي، هغه څه چې دوى ته په زړه پورى وي انتخاب او نور لري كړي، پدې سربيره لكه څرنگه چې مخكې يادونه وشوه دغه څلور مراحل په آنلاين كې هم په كار وړل كيدې، دغه څلور مراحل د الکترونيكې ورځپاڼه ليكنې د خبري عناصرو په تركيب محتوا، نظم او تركيب كې مهم رول لري، او همدارنگه د الکترونيكې ورځپاڼه ليكنې د منځپانگې په نشر او خپريدو كې مهم رول لري.

الکترونيكي پست: e-mail

ايميل د ژورنالست لپاره د رپوټ يا خبر ورکولو په برخه كې ډيري تيزي څرگندونې دي. ايميل د ژورنالستانو لپاره هغه وسيله ده چې د هغه پواسطه په نړيواله كچه معلوماتو ته لاس رسى پيدا كوي. دغه ورځپاڼې او سنيو چاپي او برقي رسنيو ته په كتو سره زيات ورتوالى لري. هغه وخت چې متحرک گرافيكونه او آواز لرونكې

آهنگونه په الکترونیکی ورځپاڼو کې له عکسونو سره اضافه شي. الکترونیکی رسنۍ په ژوندی او هیجانه انګیزه بلوي.

له انټرنټ څخه استفاده کونکي په ۱۳۷۹ کال کې له ۴۰ څخه تر ۵۰ میلیونو خلکو رسیدلی، مګر د وخت په تیریدو سره د خلکو له الکترونیکی ورځپاڼو سره زیاته مینه پیدا شوه او زیاتو خلکو ورته مراجعه وکړه. د الکترونیکی ورځپاڼو په مینوالو کې په پراخه کچه زیاتوالی راغی. څو کاله وروسته د دې احتمال شته چې الکترونیکی رسنۍ داو سینو رسنیو ځای ونیسی.

د اینټرنټ پواسطه کولی شو چې د اشخاصو یا ډلو ترمنځ د ایمل له لارې مطالب یا لیکنۍ متن او یا هم اسناد تباله کړو، اکثره د اینټرنټ وړاندې کونکي سرویسونه د ips اینټرنټ ته د لاس رسې له لارې د ایمل پواسطه خپل منځي ارتباطات ټینګ کړی، زیاتره کار کونکي د الکترونیکی پوست له لارې خپل کارونه سرته رسوي، مګر شبکه او الکترونیکی پست دوه متفاوت سیستمونه دي، تاسې کولای شې چې له ایمیل څخه استفاده وکړی بدون لدې چې شبکې ته لاس رسې ولري.

الکترونیکی پوست د څو ځانګړو خاصیتونو درلودونکې دی.

۱ سرعت :- تاسې کولای شې خپل پیغام ولیکې او په ډیره چټکي سره یې د خپل هدف لور ته ولیږدوي، دغه سرعت ډیر سریع او کله هم نسبتا سریع وی چې د ارتباط د برقراری په وخت پورې ارتباط لري.

۲ هدف ته په بیړه رسیدل :- دغه موضوع نړیواله یا کیدای شي شخصی وي، له نړیوالو کرکټرونو سره خبرې اترې په الکترونیکی پوست کې د بدلون یا اوبنتون قابلیت، تاسې کولای شې د الکترونیکی پوست پواسطه د نښو طرحو د په زړه پوري مطالبو څرګندونکي شې چې دغه مطالب د ایمیل پواسطه لیږدول کېږي.

د انټرنټ پاڼو د آدرسونو د جوړېدو عناصر

هره انټرنټ پاڼه ځان ته یو بېل آدرس لري، چې یو ډبل سره بېلوي، د بېلګې په ډول ستاسو پام وودې لاندې آدرس ته رااړوم.

۱۲۳۴

http://www.breshna.com

۱ :- http د ویب پاڼو د خلاصولو لپاره یو پروتوکول (ترون) دی، چې دهمدې ترون په وسیله ویوه لټوونې (browser) ته ویل کېږي، چې په څه او څنګه یوه پاڼه خلاصه کړي.

۲ :- WWW د دې نښودنه کوي، کومه ویب پاڼه چې تاسو خلاصوئ، هغه نړیواله ویب پاڼه ده، یعنې نوموړې پاڼه انټرنټ ته په وصل شویو سرورونو کې ځای په ځای شوې ده.

۳ :- درېیمه برخه :- د ویب پاڼې نوم دی، لکه بېنوا، ټول افغان، پوهندوست، مورچل او داسې نور...

۴ :- د دې نښودنه کوي، کومه ویب پاڼه چې تاسو خلاصوئ هغه په یوه تجارتي محدودې پورې اړه پیدا کوي.

په دې هکله ستاسو پام و دې لاندې لښتیلیک (جدول) ته را اړوو .

یوه ویب پاڼه ، کېدای سي دغه لاندې روستاړي (suffix) ولري .

وروستاړی بشپړ ویی (لغت)

com commercial

org organization

net network

tv television

gov government.

edu education

mil military

af afghanistan

دو همه برخه

وبلاگ weblog

د انټرنیټ په مټ یو شمیر امکانات ، وسایل او خدمتونه ، د مینوالو په واک او لاس کې ورکول کېږي ، د انټرنیټ تر ټولو یوه په زړه پورې ځانګړتیا داده؛ چې د خدمت په موخه د مینه والو لپاره ددې توان په واک کې ورکوي ترڅو له مخاطب کس سره یو له بله نیغ په نیغه په خبرو او د خپل فکر او نظر په شریکولو کې یو له بله معلومات شریک کړي .

هرڅوک کولی شي د انټرنټ په مټ خپله پوه او تجربه د نورو کسانو په اختیار کې ورکړي ، او په ټولنه کې خپل ځان او شخصیت د شبکه یې ټولني د غړو په توګه مطرح او وړاندې کړي ، د ارتباط داسې لارې چارې چې هرڅوک وکولای شي خپل مطالب او نظریات او یا فکري پوهه تر نورو په تر ټولو آسانه او بدون له کوم محدودیت څخه ورسوي . ایا د داسې وسایلو د استعمالولو مینوال یاست؟

آیا د یوې شخصي ورځپاڼې په لرلو سره خوښ یاست چې پدې سره وکولای شی خپل د خوښې وړ مطالب د موضوع اړوند د غوښتنې سره سم روښانه کړی؟

په څو ورستیو کلونو کې بشریت په نوي نړۍ کې قدمونه ایښي چې بغیر له شک څخه تر ټولو مهمترینه لاسته راوړنه د ارتباط او اطلاعاتو او معلوماتو له خپرولو سره په تړاو د وبلاګ د منځته راتګ موضوع ده ، نن ورځ موږ د دغه پرمختګ شاهدان یو .

ځينې پدې عقیده دي چې اولين وبلاگ د (تيم برنرزي) په واسطه د (info.cern.http) په نوم جوړ شو، دوهم وبلاگ د (mare andreesen) په واسطه په (ncsa) کې رامنځته شو. چې پدې کې هم د برنرزي په شان کارونه ترسره کيدل.

د ۱۹۹۶م نه تر ۱۹۹۷م کلونه چې هغه د وب د انفجار په نوم يادېږي؛ خو نور وبلاگونه هم منځته راغلل، له لومړنيو وبلاگونه څخه کولای شو د (winer daver) اړوند اخبار scripting د وبلاگ (barger) او (cameron barret) وبلاگو ته اشاره وکړو. د لومړنيو وبلاگونه د منځپانګې په اړه وييلای شو چې په لومړنيو وبلاگونه کې داسې لينکون او توضيحات شامل وو چې هغه د لوستونکو له غوښتنې سره سم و. پدې بهير کې وبلاگ ليکونکې د دې غوښتونکې شول ترڅو په وبلاگونه کې داسې مطالب ځای پرځای کړي چې په راتلونکې کې هم د خلکو د ميل او غوښتنو وړ وي.

د وبلاگونه پراختيا يا عمومي کيدل

لومړني وبلاگونه اکثره د وب او نرم افزاره طرحه کونکو لخوا چې يو جانبه فعاليتونه وو؛ په شخصي توګه په کورونو کې رامنځته شول. د دوی ارتباطي منځته راتګ دهغوی د ايجادونکو په توان پورې تړلی وو، چې په هغه وخت کې يو په بل پسې مطرح شول. په لومړيو کې د وبلاگونه تعداد ډير محدود وو، چې په ۱۹۹۹م کال کې په دغه لاره کې دخو وړيا او په تهيت بيه د وبلاگونه په منځته راتګ سره په دغه لړۍ کې ډير لوی پرمختګ راغی.

د وبلاگ يا وبلاگ نویسی شمير تر ۲۰۰۰م کاله له ۱۰۰۰ څخه زيات وبلاگونه جوړ شول، او دغه تعداد د ۲۰۰۲ کال تر نيمايي پورې له نيم مليون څخه هم زيات شو. د اوسني جوړښت په اساس د وبلاگونه تعداد د وبلاگ ليکني په سيستم کې له سلو زرو څخه زيات دي، په هرو څلويښتو ثانيو کې يو نوی وبلاگ رامنځته کېږي. په وبلاگ کې يو مهم تحول هغه د وبلاگ بدلېدل دي په يوې داسې رسني چې د هغې پواسطه په مختلفو موضوعاتو باندې دهغه د ليکونکو ترمنځ محاورې (خبري اترې) کېږي، په همدې ترتيب هغه لوستونکي چې علاقه لري ترڅو په دغه بحثونو کې برخه واخلي، د موضوع په اړه د لومړنيو معلوماتو څخه علاوه کولی شي خپل نظر هم د موضوع په اړه څرګند او يا دخپل وبلاگ په جوړولو سره په نوموړي موضوع کې له خپل ليد لوري څخه مباحثي او معلومات خپاره کړي.

د پورتنې وضعيت په نظر کې نيولو سره کولای شو په ظاهري ډول د ارتباط په ډول په يوه وخت کې دخو نفرو ترمنځ نظريات او معلومات تبادلې شي، چې تر اوسه په مختلفو ډولونو لکه (newsgroups) خبري ګروپونه يا (mailing) دخطونو يا پيغامونو ليستونه جوړ شوي دي. لدې سره په تړاو يو اساسي توپير وجود لري، هغه دا چې وړاندې شوي نظرونه په متعلقه فضا کې د وبلاگ تاليفونکي ته لېږل کېږي، هر وخت په مستقيم ډول خبرې نشي کولې، بلکې هغه خپلې خبرې وبلاگ ته په کتو سره مشاهده کولی شي. يو له هغه تحولاتو څخه چې د وبلاگ د رشد او انکشاف سره رامنځته شو؛ هغه د وبلاگونه مطالعه ده نورو وبلاگ ليکونکو څخه چې د blogrolling په نامه د پديدې د رامنځته کيدو سبب شو (blogrolling) د وبلاگ يوه برخه چې د هغه سايتونو د ليست لپاره چې وبلاگ ليکونکي هغه په منظم ډول او هميشه مطالعه کوي

د جوړښت په ډول له هغه وبللاگ سره يوځای کيږي دغه برخه عموماً په نږي او ياچپ طرف کې په يوه صفحه کې جوړه شوي وي. (د دغه ليک له ډيرو جالبو ځانگړتياوو څخه د وبللاگونو ترمنځ د ارتباطي جامعي (شبکې) رامنځته کيدل دي.

و بللاگ په افغانستان کې

و بللاگ په افغانستان کې نسبتاً يوه نوی پدیده ده، په افغانستان کې د و بللاگ شاليد ته په کتو ويلی شو چې د سپټمبر له يولسمې څخه پيل کيږي. لومړی و بللاگ ليکونکی د افغانستان په داخل کې عزيز الله حکيمي دی، چې په يوه خارجي موسسه کې ئی کار کولو، لومړی و بللاگ يې په افغانستان کې په ۱۳۸۱ هـ ش کال کې د کنگشاه په نامه جوړ کړ، په افغانستان کې هغه وخت و بللاگ يوه نوی پدیده وه، يواځې خارجي موسساتو په کابل کې انټرنټ ته لاس رسې درلود، مگر په ۱۳۸۳ هـ ش کال کې بی شماره و بللاگونه د افغانستان د و بللاگ فهرست ته ورزيات شول، چې ۳۰۰ ته يې تعداد ورسيد؛ په ۱۳۸۰ هـ ش کال کې نه يواځې په افغانستان کې بلکې په نېټوله نړۍ کې اوج ته ورسيد، په داخل د افغانستان کې هم افغان و بللاگ ليکونکو و بللاک ته مخ راوگرځولو، مگر دا هغه کسان وو چې په خارجي موسساتو او سازمانونو کې په کار لگيا وو. په اوسني وخت کې په افغانستان د و بللاگ ليکونکو قانون جوړ شو چې په افغانستان کې د و بللاگ ليکونکو له مشروع حقوقو څخه دفاع کوي.

د و بللاگ ځانگړتياوي:

۱ د و بللاگ سبگ او طريقي عموماً شخصي، غيري رسمي او خپلواک دي. له دي وړيا نشراتو څخه په استفاده هرڅوک کولای شي د اطلاعاتو او پيغامونو په نشرولو په انټرنټ کې اقدام وکړي.

۲ څرنگه چې و بللاگونه د کیفیت، محتوا او اهدافو له لحاظه مختلف ډولونه لري، په همدې لحاظ هريو کولای شي د خاصو لوستونکو درلودونکي وي.

۳ څرنگه چې و بللاگونه په ۹۰ لسيزه کې مطرح شول او په ډير سرعت سره يې پرمختگ او په هماغه وخت کې يې په نشراتو پيل وکړ، لکه blogger.com پدی لاره کې بيلا بيل و بللاگونه رامنځته شول. مثلاً: هغه و بللاگونه چې د خاطراتو آن لاین دفترچه يعنې د ليکونکو د روزمره فعاليتونو او تجربو انعکاس کونکي دي، خصوصي و بللاگون يواځې د هغه توضيحاتو درلودونکي دي؛ چې له ځينې موضوعاتو سره لينگ ولري.

اکثره و بللاگونه د متنونو درلودونکي وي. مگر ځينی داسی و بللاگونه هم موجود دي چې له متن څخه علاوه له نورو اطلاعاتي موادو لکه صوت، تصويرونه او نورو ویديو يې کليفتونو څخه هم استفاده کوي. تصويری بلاگونه (photo blog)، ویدويی بلاگونه (videoblog)، صوتي بلاگونه (audioblog).

۴ يو و بللاگ هغو اطلاعاتو ته اشاره کوي. چې و بللاگ جوړونکو له نورو و بللاگونو سره په لينگ کې له هغې سره تقسيم بندی کړی وي، ترڅو په اسانی سره استفاده کونکي له هغې څخه استفاده وکړي، د و بللاگ لوستونکي کولی شي له هغې برخې د و بللاگ څخه استفاده وکړي چې هغه ته په زړه پوری وي، دیوه و بللاگ د

مطالعي په وخت کې لوستونکي کولی شي په بيلابيلو لومړنيو تفاوتونو سره مطالعه وکړي. لکه زمانې (د وخت او تاريخ په اساس مطالعه.) ، د موضوع په اساس (د خاصو لغتونو د پلټنې په اساس). زياتره وبلاگونه په يو blog roll کې شامل وي؛ چې د هغه لينکونو په ليست کې شامل وي چې د بلاگ جوړونکو لخوا پشنهاد شوي وي. اکثره وبلاگونه دغه فرصت خپلو لوستونکو ته برابر کړی دی؛ ترڅو لوستونکي خپل نظر د موضوع په اړه په سايت کې څرگند کړي.

۵- يوه جالبه نقطه له وبلاگ سره په تړاو هغه د وبلاگ سادگي ده په وبلاگ کې يوه اصلي صفحه له نورو صفحاتو سره تړاو د ارتباطي، مشاهدې لپاره ځانگړي شوي وي. ددغه سايت لپاره د SCFO سبک جوړ شوی، چې لسگونه صفحي له هغې سره تړاو لري. اکثره وبلاگونه دغه جوړښت لری.

۶ وبلاگ معمولاً عمومي حالت لري مطالب په عمومي ډول د لوستونکو خدمت ته وړاندي کوي.

- موجوده امکانات په وبلاگ کې معمولاً په څو مؤلفينو پورې تړاو لري. - په خپاره شوو امکاناتو کې په يوه وبلاگ کې له يو عاقلانه فکر څخه پيروي کېږي؛ مثلاً کله چې د يو وبلاگ مؤلف د يو مناسب لينک پيدا کوي؛ کولای شي له هغې سره د ميلان په صورت کې هغه معرفي کړي.

۷- يو وبلاگ د مضامينو د لومړيتوب او د خاص زمانې نظم په اساس رهبري کېږي (د وبلاگ په لومړيو صفحو کې نوي مطالب وروسته نور زاره مطالب نشر کېږي) ۸- په اوسني وخت کې مختلف وبلاگونه د ژوند په بيلابيلو برخو کې لکه سياسي، حقوقي، اجتماعي، فرهنگي، علمي او په نورو مواردو کې موجود دي. ۹- د وبلاگونه ايجادول د ټولني په يوه خاص قشر پورې ندي تړلي بلکې د ټولني مختلفې طبقې کولای شي وبلاگونه رامنځته کړي. ۱۰- کيدای شي داسې سوال مطرح شي چې ولې وبلاگونه دومره مشهور دي؟ د سافتويرو يو جوړونکې پدې اړه وايي (زه پدې فکريم چې هغه څه چې يو څوک يې په ذهن کې راگرځوی په دنيا کې شايد د ويلو موقع ورنکړل شي او يا د خپلو عقايدو څرگندولو لپاره امکان پيدا نکړي مگر پوهېږي چې شايد وبلاگ ددې لپاره بهترينه وسيله وي).

۱۱- وبلاگونه په بيلابيلو برخو کې په يوه ورځ کې زرگونه لوستونکي لري بيلا بل لوستونکي مختلف موضوعات چې دده د علاقې وړ وي د ورځپاڼو څخه مخکې لولي. ۱۲- ځنې وبلاگونه نه صرف د يوه شخص څخه کنټرولېږي، مگر ځنې نور د يوه گروپ څخه کنټرولېږي.

۱۳- وبلاگونه د ورځپاڼو او مجلو په نسبت د زياتو مراتبو درلودونکي دي او يو تعداد وبلاگونه د (ستاسو نظر وړنقطې) د يوې برخې درلودونکي دي چې لوستونکي کولی شي وړاندي شوی نظر مطالعه او د نورو لوستونکو په څېر خپل نظر په نوموړي موضوع کې بيان کړي. د پورتنې ځانگړتيا په نظر کې نيولو سره د خپل نظر وړاندي کولو څخه علاوه له څو ساعتونو څخه وروسته بيا هم کولای شي له خپله فکره نور معلومات هم د نوموړي موضوع سره په تړاو وړاندي کړي.

ويبلاگ ليکنه چا دود کړه؟

دوبلاگ لیکنی د بنسټګرو په اړه خوالې معلومات ورکړل شوی دی، دالاروښانه نه ده؛ چې لومړنی مخکښ څوک و، خود دی رسنيزی وسیلی شمیر ورځ تربلی پراختیا او وده مومي او د هغه ارزښت او اغیزې راښيي. همدا اوس په نړۍ کې دووبلاګونو شمیر تر لس ۱۰ میلیونه اوږی،

ډیوونی ز، جورن بارګر او جاسټن هل هغه درې کسان دی چې د ووبلاګ په دود تیا او وده کې یې رغنده رول لوبولی دی، ډیری د ووبلاګ لیکوالان؛ همدوی د ووبلاګ لیکنی پلورنه ګڼی، وینز په ۱۹۹۷ کال کې د ووبپاڼو د جوړلو تګلاری او د متنی خبرونو د اوډون چاری را وایستی هغه په نړیجال کې ترټولو د زاړه ووبلاګ څښتن دی.

وینز په پیل کې دووبلاګ د کشف په اړه څه نه ویل، خو وروسته هرڅه په ډاګه شول، بارګر د خبریالانو په وړاندې وویل: چې د ووبلاګ له لومړنیو کاروونکو شمیرل کیږی؛ هغه په ۱۹۹۹ کال robotwisdom.com ووبپاڼه را وایسته او بیلابیل توکی یې پکی پر لیکه کړل، دده په وینا، وینر د ووبلاګ لیکوال نه دی، ځکه زماني اوډون ته یې پام نه کاوه وینز په پیل کې ووبپاڼو ته news pages یا د خبر پاڼی کلیمه کارولی وه، خودا چې سایټونه یوازې په خبرونو پوری منحصر نه وو ((ووبلاګ)) یاد شول او ملګری یې ټول د انټرنیټ کارکوونکی په همدغه نامه یادوی (جاسټین هل) کله هم د ادعا نه ده کړی چې دی لومړنی بلاګ لیکوال دی.

په پښتو کې ووبلاګ لیکنه له بهره راغله، په پیل کې یو شمیر بهرنیو ووبپاڼو دا اسانتیا برابره کړی وه، خو وروسته د وربل، ټول افغان د بلاګونه په څیر پاڼو هم دغه نوښت ته لاس واچاوه.

په پښتو کې د لومړنۍ ووبلاګ جوړونې ویاړ وربل سایت ته پاتی کیږی، خو وروسته دغه لړی وغځیده او اوس په نړیجال کې په زرګونو پښتو ووبلاګونه دی.

الکترونیکی ورځپاڼه:

د بلاګونو په اړه ترسره شوی څیړنی ښيي؛ چې د انټرنیټ په فضا کې تر پنځو میلیونو پوری ووبلاګونه او شاوخوا درې میلیونو د فیسبوک پاڼی دی؛ چې د انټرنیټ کاروونکو څو سلنه برخه جوړوی، دغه بلاګونه د انګلیسی په ګډون په ۱۰ ژبو کې دی چې د پښتو برخه پکی ډیره خواره ده، ووبلاګ چلوونکی ډیری دووبپاڼو مسلکی او نامسلکی لوستونکی دی چې د وخت په تیریدو سره له اړوندو ووبپاڼو ځانګړی ووبلاګونه غواړی .

ایا ووبلاګ لیکنه خبریالی ده؟

د خبریالی ډیری کارپوهان ووبلاګ لیکنه خبریالی نه ګڼی دلته دوه لاملونه دخبری سرچینی په توګه د بلاګ منلو پر وړاندې څنډه جوړیږی:

شخصی والی

ویبلاگسونه دلیکوال یا ویبلاگ چلوونکی شخصی مال دی، او هرڅه ته پکی له یوی شخصی زاویی کتل کیږی په ویبلاگ کی ډیر لږ پر خبری مسایلو تمرکز کیږی، په داسی حال کی چی دشخصی بوختیا وو او مسلکی توکو برخه یی تر نورو هغو درنده ده.

کم باوری

ویبلاگسونه دخبر نیی سرچینی نه دی؛ ویبلاگسونه ته خلک دشخصی کتابچو په توگه گوری، نه یوه خبری وسیله؛ په همدغه لامل د ویبلاگسونه دخبری توکو (خبرونه، رپوتونه او داسی نور) د اعتبار کچه هم خورا ټیټه ده؛ ډیر لږ په داسی کسان وموندل شی چی پر ویبلاگ دیوی نیی خبری سرچینی په توگه باور وکړی، دغه راز ترسره شوی څیړنی هم دابسی چی لوستونکی ویبلاگسونه ته دخبرونو لپاره نه ځی، بلکی له خبرونو نه دیوه متفاوت څیز په لټه کی بلاگسونه ته سرشکاره کوی، د دی موضوع یو شمیر کسان بیا ویبلاگ رسی او ویبلاگ لیکنه خبریالی گنی، ددوی په اند ویبلاگ دیوی نوی انټرنیټی انلاین وسیلی په توگه خپل ځانگړی مخا طبان لری، او ویبلاگسونه هم کولای شی دویبپانوپه څیړنی خبری سرچینی وگرځی.

دغه ډله ویبلاگ لیکنه دنرمی خبریالی یوه برخه بولی په نر مه خبریالی یانرم خبر کی ډیری دپینی شا ځمکه اوتر پینی وروسته مسایل راسپړل کیږی؛ ځکه خود ویبلاگ لیکنه هم په دغه کتار کی راولی، ددوی په وینا په نر مو خبرونو کی فیچری او شخصی توکی ډیروی او بلاگ لیکنه هم داځانگړی لری، دا ډله په دی باورده چی ویبلاگ به په راتلونکی کې غوره رسنیزه وسیله وی.

دغه ادعا تر یوه بریده دمنلو وړ هم ده، ځکه همد اوس په نړی کی ترڅو میلیونو پوری کسان ویبلاگسونه لری، په میلیونو ویبپانی دی، په همدی کچه ورځپانی، راډیوگانی او ټلوویزونونه دی؛ چی دانتول په خپل وار سره خبریالی تر کس پوری محدودوی؛ یانی داسی وخت هم راتلونکی دی چی هرکس یوه رسی ولری؛ داکه ویبپانه ده ویبلاگ دی او یا تردی بله ساده او بی لگښتی احتمالی رسنیزه وسیله ده.

ویبلاگ د انلاین رسنیو دیوی برخی په توگه په خبری ډگر کی له ویبپانو سره ورته بڼه لری، یانی په ویبپانو کی ډیری ځانگړنی، آرونه او معیارونه سره ورته دی دلته یوازی هغه ټکی یادول غواړو چی دویبلاگ دبری اوراښ کون لپاره اړین دی.

په ویبلاگ کی څه وکړو او څه ونه کړو؟

ژورنالستان چی کله انلاین نړی ته ننوځی ډیر له دودیزی خبریالی نه په اغیزه عمل کوی، د دی لپاره چی انټرنیټی فضا کی خپل ځای او موقعیت پیژنی د انلاین رسنیو پر ځانگړنو باید وپوهیږی، دغه ځانگړنی یو څه دویبپانو په برخه کی سپړل شوی او ځینی نوری هغه چی په یو نه یو ډول له ویبلاگ سره تړل کیږی په دا ډول دی.

له غږانځور او میوزیک نه گسته واخلی

په بلاگ کی ځانگړې غږونه او موسیقي د بلاگ رابن کون ډیروی، د مخاطبانو په ذهنونو کی یی یاد تلپاتی کوی، که چیری تاسی په ویبلاگ کی له پرانستل کیدو سره سمه (ای زما وطنه د لالونو خزانی زما — ستا هره دره کی دی د تورو نښانی زما) یا دازمونږ زیبا وطن. دغسی نوری ترانی یا ځانگړی موسیقي وی، د مخاطب په ذهن کی به ستاسی د بلاگ نوم ژوندی پاتی کیږی، دغه رازی ساری نوی او په زړه پوری انځورونه او پیوندونه هم ستاسی د بلاگ اغیزه ډیروی.

ښه راغلاست، په مخه مو ښه

یو شمیر ویبلاگونه همداچی پرانستل کیږی پر مخ یی د ښه راغلاست یا هر کلی جمله راځی، دغه راز کله چی بیرته تړل کیږی د مخه ښه توری راځی دا په مخاطبانو کی د بلاگ په اړه یو ډول رابن کون او باور زیږوی؛ او هغوی دی ته اړباسی چی په وار وار بلاگ ته سر ښکاره کړی دا هم په یاد ولری چی له بریده زیات دغسی څیزونه ونه کاروی؛ ځکه دا بیا د مخاطبانو لپاره یو ډول مزاحمت گڼل کیږی، که تاسی پخپله له دغسی مزاحمتی کړیو سره مخامخ کیږی، لومړنی غبرگون به مو دهغو بندول او ورپسی له سایته نه تینښته وی.

خپل ځان ورو پیژنی

په بلاگونه کی د بلاگ د لیکوال پیژند گلولی دودیزه مساله ده، دو ویبلاگ په ښی یا کین اړخ کی خپله لنډ پیژند گلولی او انځورونه پر لیکه کړی، برښنالیک او گڼځنده تلیفون شمیری هم ولیکی دا له تاسی سره د مخاطبانو د پیژند گلولی او اړیکو په برخه کی مرستندوی تمامیږی که چاپ شوی اثار او نوری لاسته راوړنی لری هغه هم پر لیکه کړی.

د بلاگ قالبونه ژرمه بدلوی

د بلاگ لپاره له ذوق او سلیقی سره سم قالب غوره کړی؛ ستاسی لوستونکی ستاسی د بلاگ له مخپسولنی او چوکاټ سره روږدی کیږی، که چیری دغه مخپسولنه او قالبونه ژر ژر بدلوی دابه پر لوستونکو ښه اغیز ونه کړی.

په بلاگ کی درنگونو بی ځایه کارول د لوستونکی لپاره ستونزی پینښوی، په ځانگړی ډول به شا ځمکه کی تور رنگ مه کاروی؛ ځکه په تور کی هر بل رنگ د لوستونکی سترگی ستومانوی، که رنگونه ساده او په ښه سلیقه غوره شی دا به ښه وی.

لنډ ولیکی او تبصری کنترول کړی

په ویب او ویبلاگ کی اوږدی لیکنی د چانه خوښیږی؛ کونښ وکړی چی لیکنی مو لنډی او د تبصرو لپاره کړکی پرانیزی، تبصری پر وخت کنترول کړی او چا ته دا وخت مه ورکوی چی ستاسی بلاگ دخپلو شخصی عقدو سپکاوی او یا هم غیر اخلاقی چارو لپاره وکاروی.

که چیری انټرنیټ ته ۱۲ ساعته یا ۲۴ ساعته لاسرسی نه لری او نیغی تبصری نه شی سمولای، د تبصرو کړکی مه پرانیزی کونښن وکړی له لیکنی سره مو پر لومړی مخ تر او و پوری تبصری پریردی پاتی نوری بی بلی پانزی ته لیردولای شی .

کوچنی انځورونه وکاروی

کوچنی انځورونه او نقشی تر سترو هغو ښه دی، که چیری ستاسی انځورونه لوی وی او دمخاطبانو د انټرنیټ چټکتیا کمه وی؛ هغوی په انځور کتلو کی له ستونزو سره مخامخ کیږی، تاسی باید وړ او په معیاری کچه انځور پورته کړی.

توکی او انځورونه ژرمه کوزوی

د شونتیا تر بریده له بلاگ نه پخوانی ټوکی مه کوزوی، ستاسی لیدونکې کیدای شی دیوی مهمی موضوع په برخه کی ستاسی ټوکی ته اړتیا ومومی، هغوی به خامخا ستاسی بلاگ ته سر ښکاره کوی، که په بلاگ کی مو توکی لری کړی وی؛ هغوی به سخت نهیلی شی هڅه وکړی دخپلو زیرمو شویو ټوکی لینک پر لومړی مخ کیږدی.

خه ډول لوستونکی موندلای شی

- داسی خه ولیکی چی دورځی مساله وی او یو نوی څیزوی.
- دخپلی اړوند ځانگړې سکالو په اړه بشپړ تمرین وکړی او ځان ښه پری پوه کړی.
- تاوده خبرونه او مهمی تودی پینښی ژرڅپروی.
- داسی خه ولیکی چی په ۱۰ کالونو کی هم زاړه نه شی.
- په پیل کی یوازی پخپله ویبلاگ وچلوی، وروسته موډلی پراخه کړی او نور ته هم دا اسنتیا ورکړی چی بلاگ ته مو توکی پورته کړی.
- لوستونکی نورو ښو ویبلاگونو ته بوځی او له هغوی هم دا وغواړی چی د ښو ویبلاگونو ادرسونه درکړی.
- دکورنی ژوند او مینی په اړه خه مه لیکی.
- له نورو مشهورو ویبلاگ لیکوالو سره اړیکی ونیسی دهغوی په اړه خه ولیکی، دو ویبلاگونو لینگونه بی خپاره کړی؛ او له هغو هم همدغسی غوښتنه وکړی.
- نظر پوښتنی وکړی، او دبلاگ دکتونکو شمیر وگوری.
- له مشهورو ویبلاگ لیکوالو هنر مندانو او ..... سره مرکی وکړی.
- نیوکی وکړی او دارتیا پر مهال په مهمو کسانو لگیږی.
- برینډ نالیکونه او وړ تبصرو ته ځواب ورکړی.

- که خاندانگه وال کسان یاست، روزنیزی دوری پیل کړی او لو ستونکو ته انلاین درس ورکړی.
- ویبلاگ اپډیټ وساتې او څنډه مه پکی کوی.
- دخپل مسلک په اړه لیکنې وکړې او ځانونه پکی مخکښانو کړی.
- په خپلو لیکنو کې ځان بنوونه مه کوی، چې بیا دخلکو نه خوښېږي.
- نیوکی ومنی او ورکسان وستایې بیځایه غرور مه کوی.
- ځانونه استادان مه گڼی، ځکه ستاسې ویبلاگونه ستر ستر استادان هم گوری.
- دنورې نړۍ له لیکوالانو او ژورنالستانو سره اړیکې ټینګې کړې او له هغوی نه یو څه واخلي.
- د ویبلاگ لیکوالو د ټولنی غړی شی، که ټولنه نه وی جوړه یی کړی.
- اسلامي او ملي ارزښتونه ته درناوی وکړی داسې څه مه لیک چې رنگه مو پری بده شی.

د ټولنیزو ارتباطي و سایلو په وړاندې د ژورنالیزم په مسلک کې د بحران منځته راتګ:

بحران: بحران له هغه منفي او نه پيش بينې کيدونکو حالتونو څخه عبارت دی، چې په ناڅاپي ډول د فرد او جامعي په ژوند کې رامنځته کېږي، په اصل کې د منافشي او قضاوت په معني دي؛ چې په اساسو لحظو کې د داسې تغيراتو رامنځته کيدونکي وي چې طرحه شوی اهداف له اصلي مسير څخه گسټوي. هغه بحرانونه چې پټ وي هغه بلقوه پيښې دي، او هغه بحرانونه چې ښکاره دي؛ هغه بلفعال دي. په همدې ډول بحرانونه په طبعي ډول (natural) او ځينې وخت د انسانانو په وسيله (manmade) منځته راځي.

د سياسي، اجتماعي او اقتصادي بحرانونو ډولونه:

۱. د هويت بحران identity crisis: چې د پرديو يا بيگانگانو په واسطه د فرهنگي او سياسي ولکي او يرغل په پايله کې منځته راځي.
۲. د مشروعيت بحران legitimacy crisis: دغه بحران له يو داسې نظام څخه وروسته رامنځته کېږي، چې د خلکو د خوښۍ څخه پرته منځته راغلی وي.
۳. د مشارکت (گډون) بحران crisis participation: دغه بحران په هيواد کې د نفاق (بې اتفاقي) د ملتونو ترمنځ د وحدت او يووالي د نه شتون په پايله کې رامنځته کېږي.
۴. د نفوذ بحران penetration crisis: کله چې د ملت خلک په سياسي چارو کې په واکدارانو بې اعتماد شې دغه ډول بحران رامنځته کېږي.

۵- د توزیع بحران distribution: چې د قومي او طبقاتي بې عدالتي او استعمار په نتیجه کې په مختلفو شکلونو را منځته کېږي.

د هر نوعه بحران د له منځه وړلو لپاره د بحران له پېښېدو څخه مخکې منظمه او سیستماتیکه څارنه، تحلیل او څېړنه د بحران په له منځه وړلو کې کومک کوي.

له یادو شوو بحرانو څخه هر یو کولای شي چې ځینې اصلي امنیتي عوامل ولري.

د امنیتي بحرانونو عوامل:

۱- د انتخاب شوو مسؤولینو ترمینځ د مناقشې پراختیا.

۲- د دولت د اعتبار کمولای او د مخالفانو د اعتبار پراختیا اوزیاتوالی.

۳- د مخالفانو د کړنو او اقداماتو زیاتوالی.

۴- د دولت د پلویانو ناراضه کیدل او ناخوښي.

۵- د قومي او ګروپي اختلافاتو پراختیا.

۶- د تخریبي او وړانکاره فعالیتونو او پریکړو زیادت.

۷- اعتصابونه او مظاهري.

۸- له پولو څخه د باندي د بحرانونو وتل.

د دغو بحرانونو د مخنیوي لپاره که څه هم هغه ښکاره بحرانونه او یا پټ وي لازمي تدابیر په کار دي، هغه چې د ژورنالیزم په مسلک کې د یوه ژورنالیزت روزمره کار دي، په ډیرو نورو مسلکونو کې هغو ته د بحران په سترګه کتل کېږي، ژورنالیزستان تر آخريني ورځې د ژوند چې په دي مسلک کې په کار لګیا دي، هره ورځ له یوې داسې پېښې یا ستونزې سره مخ کېږي چې ورته نوی او ستونزمنه وي، چې د هغې په مقابل کې باید بې وخته هم تصمیم و نیولی شي، له هغه کلیمو او جملو څخه استفاده وکړي چې تر اوسه یې نوي کارولې، وروستی نتیجه چې په ښکلي او ښایسته کلام سره په معین وخت او معین حجم کې وړاندې کړي، تر هغه وخته خپلې هڅې ګړندی وساتي ترڅو پدې مطمئن شي، چې همدغه مطلب؛ چې دده یو بل حریف په بله ورځپاڼه کې نشر کړی؛ دده د هڅو او کوششونو له حاصل څخه بهتره ندی. دغه وضعې ته په نورو مسلکونو کې بحراني وضعه ویلای شو، مګر د ژورنالیزت لپاره دغه وضعه د ژورنالیزت د هرې ورځې د ژوند سرنوشت دی.

په ټولنیزو ارتباطي وسایلو کې کولای شو بحرانونه له څو وجو ډلبندي کړو.

الف: د بهرانو د ماهیت له نظره:

۱- طبعي بحرانونه: لکه سيل، زلزله.

۲- اقتصادي بحرانونه: لکه بیکاري.

۳- اجتماعي بحرانونه: لکه مخدره مواد، د ځوانانو مشکلات، مظاهري.

۴- سياسي بحرانونه: لکه په سياسي چارو کې ناڅاپي بدلونونه، کودتا، نظامي ننگونې.

ب: د طبعي تغيراتو له نظره:

۲- لوی بحرانونه چې د طبعت په سطحه کې تغيرات راولي. لکه: سيل، زلزله

۲- هغه بحرانونه چې د طبعت په سطحه کې ده هغه لپاره کوچني تغيرات کافي وي. لکه: په آرام ډول سياسي بحرانونه.

ج: له مخکې څخه د چمتوالي له نظره:

۱- هغه بحرانونه چې له مخکې څخه هغه د انتظار وړ وي. لکه: هغه مظاهري چې د هغه په اړه له مخکې څخه خبر ورکړل شوی وي.

۲- د توقو خلاف بحرانون. لکه: سيل، زلزله او انفجار.

د: د بحران د عواملو له نظره:

۱- د رسنيو د خوښې وړ عمده بحرانونه: هغه بحرانونه چې مشخص وکړي په مطبوعاتو کې ورگډوي.

۲- غيرې عمده بحرانونه: هغه بحرانونه چې اصلي مخاطبان يې رسنۍ نه وي.

ه: د مخاطبانو د غبرگون له نظره:

۱- هغه بحرانونه چې ملي يوالی ايجادوي. لکه: جنگ، بهرنی تهدیدونه.

۲- هغه بحرانونه چې په ټولنه کې بيلابيل نظرونه او رايې وړاندې کوي. لکه: سياسي او اجتماعي بحرانونه.

د بحران په بيلابيلو مراحلو کې د رسنيو دندې:

۱- د بحران څيړنه او سپړنه.

۲- د وضعیت تشييتول.

۳- د اوضاع (حالت) روښانه کول.

۴- د بيلابيلو مفکورو ترمنځ د تعادل (موازنې) ساتل.

۵- د خيالونو او اميدونو اصلاح.

۶- منځگړيتوب.

- ۷- د لوستونکو او اوریدونکو پیژندل.
- ۸- د بحران په اړوند د خبرونو خپرول.
- ۹- د خبر او اطلاق په خپرولو کې د خپلواکې او عینت ساتل.
- ۱۰- په موقع سره تحلیل، بیره باید پکې ونه شي.
- ۱۱- د مخاطبانو په بڼه ډول رهبري کول.
- ۱۲- د فتنو په وخت کې د فتنو د ضررونو څرگندول.
- ۱۳- د فتنو د نمایش او بڼه کاره کولو څخه مخنیوی کول.
- ۱۴- د مصاحبو په خپرولو کې زیات دقت او پاملرنه.
- ۱۵- د منطقی پیشنهادونو ارائه کول.
- ۱۷- په مصاحبه کولو کې د ژورنالسیت بڼه ابتکار او لاسته راوړني.
- ۱۸- په ټولنه کې د خاصو ګروپونو او طبقو انتخابول.
- ۱۹- د خلکو د پوهې او استعداد په نظر کې نیول.
- ۲۰- د وروستیو معلوماتو او اطلاع په نظر کې نیول.
- ۲۱- د تحریک کونکو اشخاصو څارنه.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**